शोधनिर्देशक
डा. खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल

क्षेत्रप्रताप अधिकारीको गीतिकारिता

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली विभागको स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी
शोभा सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर
२०६५

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागको एम्.ए. दोस्रो वर्षकी विद्यार्थी शोभा सुवेदीले **क्षेत्रप्रताप अधिकारीको गीतिकारिता** शीर्षक शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

मिति - २०६५/१२/

....

डा.खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल
शोधनिर्देशक
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर
काठमाण्डौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुरकी छात्रा शोभा सुवेदीले त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग स्नातकोत्तर तह एम्.ए. नेपाली विषयको दोस्रो वर्ष दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको **क्षेत्रप्रताप अधिकारीको गीतिकारिता** शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका निमित्त स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधमूल्याङ्कन-समिति

क्र.सं.	हस्ताक्षर
१. प्रा. राजेन्द्र सुवेदी	....
२. उप. प्रा. डा.खगेन्द्रप्रसाद लुइटेल	....
३. कृष्णप्रसाद पराजुली (बाह्य परीक्षक)	....

मिति :- २०६५/१२/२६

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र **क्षेत्रप्रतापको अधिकारीको गीतिकारिता** मैले त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग अन्तर्गत स्नतकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दशौँ पत्रको प्रयोजनार्थ आदरणीय शोधनिर्देशक डा. खगेन्द्र लुइटेलज्यूको निर्देशनमा तयार पारेकी हुँ । यो शोधपत्रको तयारीमा आफ्नो कार्यव्यस्तताका बीचमा पनि अमूल्य समय दिई उचित सल्लाह, सुझाव तथा मार्गनिर्देशन प्रदान गरी यसलाई मूर्तरूप दिन अभिप्रेरित गर्नुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुप्रति म हार्दिक आभार तथा कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधप्रस्तावलाई विभागीय स्वीकृति प्रदान गरी शोधकार्य गर्ने सुअवसर प्रदान गर्नुभएकोमा विभागीय प्रमुख प्रा. राजेन्द्र सुवेदीज्यूप्रति पनि म आभारी छु । यस्तै प्रस्तुत शीर्षकमा शोधकार्य गर्ने अवसर प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभाग र शोधपत्र तयारी गर्दा पुस्तक तथा विभिन्न पाठ्यसामग्रीहरू उपलब्ध गराउने त्रि.वि. केन्द्रीय पुस्तकालयका साथै आफ्नो व्यस्त जीवनमा पनि समय निकालेर यथासम्भव लिखित तथा मौखिक रूपमा आवश्यक जानकारी दिई सहयोग गर्नुहुने शोधनायक गीतकार क्षेत्रप्रताप अधिकारीज्यूप्रति पनि आभार प्रकट गर्दछु ।

शोधपत्र तयारी क्रममा सामग्री सङ्कलन कार्यदेखि शोधपत्र तयार पार्ने क्रमसम्म सल्लाह, सुझाव, प्रेरणा र आवश्यक सहयोग प्रदान गर्नुहुने श्रद्धेय दिलिप घिमिरे र हरिप्रसाद सिलवालप्रति पनि हार्दिक आभार तथा कृतज्ञता प्रकट गर्दछु साथै विभिन्न पक्षबाट सहयोग, प्रदान गर्नुहुने गोविन्दचन्द्र सुवेदी, देवकी सुवेदी, शोभना सुवेदी, सुवोधचन्द्र सुवेदी, सुदनचन्द्र सुवेदी, रामेश्वर घिमिरे, गीता घिमिरे, दीप्ता घिमिरे, विष्णु भट्टराई र रेडियो नेपालका कर्मचारी दामोदर बास्कोटा धन्यवादका पात्र हुनुहुन्छ ।

अन्तमा, प्रस्तुत शोधपत्र आवस्यक मूल्यङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

....

शोभा सुवेदी

शैक्षिक सत्र : २०६०/२०६२

क्रमाङ्क :-३९

विषयसूची

परिच्छेद एक : शोधपरिचय १–९

१.१ शोध शीर्षक १

१.२ शोधपत्रको प्रयोजन १

१.३ विषय परिचय १

१.४ समस्याकथन ३

१.५ शोधकार्यका उद्देस्य ३

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा ३

१.७ शोधकार्य औचित्त्य, महत्त्व र उपयोगिता ८

१.८ शोधकार्यको सीमाङ्कन ८

१.९ शोधविधि ८

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा ९

परिच्छेद दुई : गीतकार क्षेत्रप्रताप अधिकारीको जीवनी र व्यक्तित्त्व १०–२७

२.१ जीवनी १०

२.१.१ जन्म र जन्मस्थान १०

२.१.२ बाल्यकाल र स्वभाव १०

२.१.३ शिक्षादीक्षा ११

२.१.४ पारिवारिक स्थिति १२

२.१.५ दाम्पत्य जीवन र सन्तान १३

२.१.६ रुचि १५

२.१.७ भ्रमण १६

२.१.८ पदक तथा सम्मान १७

२.१.९ साहित्य लेखनको प्रेरणा-प्रभाव १७

२.१.१० लेखनको प्रारम्भ र प्रकाशनको थालनी १७

२.२	व्यक्तित्व	१८
२.२.१	साहित्यकार व्यक्तित्व	१९
२.२.१.१	कवि तथा गीतकार व्यक्तित्व	१९
२.२.१.२	निबन्धकार व्यक्तित्व	२१
२.२.१.३	अनुवादक व्यक्तित्व	२१
२.२.२	साहित्येत्तर व्यक्तित्व	२२
२.२.२.२	वहुभाषी व्यक्तित्व	२३
२.२.२.३	सामाजिक–राजनैतिक व्यक्तित्व	२३
२.२.३	जीवनी, व्यक्तित्व र साहित्यिक लेखनका बीच अन्त:सम्बन्ध	२४
२.२.४	निस्कर्ष	२६

परिच्छेद तीन : गीतकार क्षेत्रप्रताप अधिकारीको गीतियात्रा २८–४२

३.१	गीतकार क्षेत्रप्रताप अधिकारीको गीतियात्राको चरणविभाजन	२८
३.१.१	पहिलो चरण (२०१६-२०४१)	२८
३.१.२	दोस्रो चरण (२०४२-२०५७)	३२
३.१.३	तेस्रो चरण (२०५८-हालसम्म)	३८

परिच्छेद चार : गीतकार क्षेत्रप्रताप अधिकारीको गीतको विश्लेषण ४२–११२

४.१	विषयप्रवेश	४३
४.२	भाव, विषयवस्तु वा विचार	४४
४.२.१	अधिकारीका गीतमा व्यक्त प्रेम भाव	४५
	(क) राष्ट्रिय प्रेम	४६
	(ख) मानवीय प्रेम	५९
	(अ) सम्भोग शृङ्गार	६३
	(आ) विप्रलम्भ शृङ्गार	६५
	(ग) प्रकृति प्रेम	६८

४.२.२	अधिकारीका गीतमा व्यक्त दर्शनभाव	७१
४.२.३	अधिकारीका गीतमा अध्यात्मभाव	७२
४.२.४	अधिकारीका गीतमा व्यक्त श्रम चेतनाभाव	७५
४.२.५	अधिकारीका गीतमा संस्कृति तथा चाडपर्व चित्रण	७६
४.२.६	अधिकारीका गीतमा व्यक्त स्रष्टाप्रति सम्मानभाव	७८
४.२.७	अधिकारीका गीतमा व्यक्त राजसंस्थाप्रति मोहभाव	७९
४.३	पर्याधार	८०
	(क) सामाजिक	८०
	(ख) वैयक्तिक	८४
४.४	ढाँचा	९०
४.५	भाषा शैलीय विन्यास	९२
	(क) अभिव्यक्ति	९२
	(अ) संवादात्मक	९२
	आ) एकालापीय	९४
	(ख) प्रस्तुति	९५
	अ) वक्तब्यपरक	९५
	(आ) सम्बोधनात्मक	९७
	(ग) भाषाशैली	९८
	(घ) बिम्ब/प्रतीक	१००
	(ङ) अलङ्कार	१०२
	अ) शब्दालङ्कार	१०२
	आ) अर्थालङ्कार	१०३
	(च) लय /सङ्गीतात्मकता /गेयता	१०४
	(अ) एउटै नियमित लयब्यवस्थामा आधारित गीत	१०५
	(आ) मिश्रित नियमित लयब्यवस्थामा आधारित गीत	१०६
	(इ) अनियमित वा मुक्त लयब्यवस्थामा आधारित गीत	१०७

	(छ) अग्रभूमीकरण	१०८
४.६	सहभागी	१०८
४.७	परिवेश	१०९
	(क) आन्तरिक परिवेश	१०९
	(ख) बाह्य परिवेश	११०
४.८	उद्देश्य	१११
४.९	दृष्टिविन्दु	१११

परिच्छेद पाँच : उपसंहार तथा निष्कर्ष	**११३–११८**

५.१	उपसंहार	११३
५.२	निष्कर्ष	११४

परिशिष्ट क	११९–१२८
परिशिष्ट ख	१२९–१३९
सन्दर्भग्रन्थ	१४०–१४३

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

प्रा.वि.	–	प्राथमिक विद्यालय
एस.एल.सी.	–	स्कुल लिभिङ्ग सर्टिफिकेट
आई.ए.	–	इन्टर्मिडियट इन आर्टस्
बी.ए	–	ब्याचलर इन आर्टस्
एम्.ए.	–	मास्टर अफ आर्टस् (स्नातकोत्तर)
ई.सं.	–	इस्वी संवत्
भू.पू.	–	भूत पूर्व
गो.प.	–	गोरखा पत्र
डा.	–	डाक्टर
पृ.	–	पृष्ठ
वि.सं.	–	विक्रम संवत्
स्व.	–	स्वर्गीय
संस्क.	–	संस्करण
अनु.	–	अनुवादक
क्र.सं.	–	क्रमसंख्या
गा.वि.स.	–	गाउँ विकास समिति
त्रि.वि.	–	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
ने.रा.प्र.प्र.	–	नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान
प्रा.लि.	–	प्राइभेट लिमिटेड
रा.प.स.	–	राष्ट्रिय पञ्चायत सदस्य
......	–	केही अंश छोडिएको
/	–	अथवा